

DE STRIJD OM EXPANSIEKREDIETEN

Het Vlaams Economisch Verbond en de Belgische keynesiaanse staat

■ **- Dries Goedertier -**

Onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog rustte er op het separatisme en federalisme een groot taboe. De collaboratie van het VNV met de Duitse bezetter had een zware hypotheek gelegd op het streven naar eender welke vorm van zelfbestuur. De Vlaamse beweging leek terug op koers om de Vlaamse emancipatiestrijd te voeren binnen het kader van de Belgische unitaire staat. Tegen het einde van de jaren 1960 was het federalisme echter terug van weggeweest, zowel aan Vlaamse als aan Waalse zijde. In historische overzichtswerken wordt nog vaak een onderscheid gemaakt tussen een Vlaams en een Waals federalisme, waarbij het eerste cultureel zou zijn en het laatste economisch. De staatshervorming van 1970, die voorzag in de oprichting van culturele gemeenschappen en economische gewesten en zo de basis legde voor de federalisering van België, wordt dan als een logisch compromis gezien tussen beide posities. Dit artikel beoogt deze weergave van de politieke krachten achter het proces van federalisering bij te sturen. Hoewel de Vlaamse beweging inderdaad hoofdzakelijk culturele autonomie eiste, was het Vlaamse streven naar regionale autonomie echter geen puur culturele kwestie. Tijdens de eerste helft van de twintigste eeuw was er namelijk een 'Vlaamse economische beweging' tot stand gekomen, waarvan eerst het Vlaams Handelsverbond (1910-1914) en vanaf 1926 het Vlaams Economisch Verbond (VEV) de spil vormde. In dit artikel wil ik aantonen dat het economisch regionalisme ook aan Vlaamse zijde niet mag onderschat worden.

I. Introductie

De opkomst van het VEV is nauw verbonden met de genese van een Vlaamse, kapitalistische burgerij die zowel in het financiewezen en de industrie als in de handelssector geworteld was¹. Vlaamse ondernemers zoals Lieven Gevaert zagen de grote macht van de Belgische holdingbourgeoisie over de economische activiteiten in Vlaanderen met lede ogen aan. Zij identificeerden dit als een belangrijke bron van verfransing die de verdere ontwikkeling van een Vlaamse ondernemersklasse en van het Vlaamse volk in zijn totaliteit belemmerde. Onder het leiderschap van een Vlaamse zakenelite moest Vlaanderen een volwassen natie worden met een ontwikkelde kapitalistische economie en een hoogstaande, Nederlandstalige publieke cultuur. In navolging van Lodewijk de Raet meende het VEV dat Vlaanderen economische ontwikkeling nodig had om zich recht te houden in de vaart der volkeren. Binnen de Vlaamse beweging ontwikkelde zich aldus een burgerlijke vleugel die het Vlaamse natievormingsproces probeerde te sturen onder de noemer van de Vlaamse economische beweging. Door zijn burgerlijke en Vlaamsgezinde karakter is het VEV een ideale casus om de wisselwerking tussen nationaal bewustzijn en klassenvorming te bestuderen.

Natievorming wordt in de sociologische en historiografische literatuur zelden behandeld als een dynamisch proces dat verbonden is met de strategische oriëntatie en handelingen van sociale klassen. Zowel Miroslav Hroch als Anthony Smith dichten stevast een cruciale rol toe aan zogenaamde 'patriotten' of 'nationalistische intellectuelen' voor wie de belangen van de natie op de eerste plaats komen². Het is dankzij het succesvolle vermogen van deze intellectuelen tot agitatie en organisatie dat de verschillende sociale klassen ingeschakeld worden in een natie die geleidelijk aan tot volledige wasdom komt. In België waren het vooral Lode Wils en zijn leerlingen die de Vlaamse natievorming langs deze lijnen hebben geïnterpreteerd. Onder impuls van intellectuelen wist de Vlaamse beweging zich te verankeren in de kleine burgerij om vervolgens ook de arbeidersklasse te omvatten³.

De relatie tussen natie en klasse kan echter ook benaderd worden vanuit het perspectief van klassenvorming. Hieronder versta ik het proces waarbij de individuele leden van een klasse tot een gedeelde visie op hun gemeenschappelijke klassenbelang komen. Belangenarticulatie is nooit een afgeleide van objectieve posities en karakteristieken. Het omvat een zoektocht naar een consensus die vlotter verloopt wanneer

1. De ondernemers en managers van het VEV zagen zichzelf niet als een 'burgerij' maar als een 'Vlaamse ondernemersstand' of een 'leidende stand'. Vanuit analytisch oogpunt is het echter correct om van een burgerij te spreken. De term 'burgerij' of 'bourgeoisie' slaat hier op een sociale klasse die de productiemiddelen in eigendom en/of beheer heeft en op basis hiervan economische beslissingen (investeringen, aanwenden van arbeidskracht) neemt in functie van kapitaalsaccumulatie. Ik bedoel dus niet de 'staatsburgers' (of 'citoyens') van een land. 2. ANTHONY SMITH, *The Antiquity of Nations*, Cambridge, 2004, p. 21; MIROSLAV HROCH, "Real and constructed. The nature of the nation", in J.A. HALL (red.), *The state of the nation. Ernest Gellner and the theory of nationalism*, Cambridge, 1998, p. 95-96. 3. LODE WILS, *Van Clovis tot Di Rupo. De lange weg van de naties in de Lage Landen*, Antwerpen/Apeldoorn, 2005, p. 170-171.

de verschillende betrokken partijen door een gemeenschappelijke identiteit worden samengebracht. Sociale klasse is een abstract concept dat verwijst naar de *agency* die structuren van uitbuiting belichamen en reproduceren. In de concrete werkelijkheid zal klasse zich echter manifesteren onder het gesternte van allerlei verbeelde gemeenschappen⁴. Een klasse ontwikkelt namelijk een bewustzijn, ook van zichzelf, binnen een *complex geheel* aan maatschappelijke verhoudingen. Tussen de materiële belangen van een klasse, haar groepsidentiteiten en bewustzijn kan geen rechtstreekse, alles determinerende lijn worden getrokken.

De natie is een van de verbeelde gemeenschappen waarlangs de leden van een sociale klasse tot een belangeneenheid kunnen komen. Het recente onderzoek van Kees van der Pijl, hoewel niet toegespitst op nationalisme, biedt een mogelijke invalshoek om na te denken over het belang van de natie voor klassenvorming. Naast de productieverhoudingen, die betrekking hebben op de organisatie van het arbeidsproces (de arbeidsverdeling, distributie van maatschappelijk product etc.) onderscheidt van der Pijl ook de onderlinge verhoudingen tussen gemeenschappen of *foreign relations*. Tussen de mensheid en de verschillende gemeenschappen waaruit zij is opgebouwd bestaat een spanning. Iedere gemeenschap transformeert de natuur immers op een specifieke manier en ontleent hieraan karakteristieke materiële (bv. klederdracht) en

immateriële (bv. taal) productiekrachten. Gemeenschappen neigen elkaar in hun onderlinge betrekkingen als vreemden te beschouwen, wat een manier is om de eigen cohesie binnen een complexe, cultureel gedifferentieerde omgeving te versterken. Het is langs de confrontatie met anderen dat de leden van een gemeenschap zich ook als dusdanig gaan aanduiden⁵.

Sociale klassen, aldus van der Pijl, komen tot stand op het kruispunt van productieverhoudingen en de verhoudingen tussen gemeenschappen. Een klasse die aan het hoofd staat van een gemeenschap speelt ook een belangrijke rol in het organiseren van de verhoudingen met andere gemeenschappen. In het kader van deze verhoudingen kan er een identificatie optreden tussen een heersende klasse, 'haar' gemeenschap en diens culturele, etnische en taalkundige eigenheid. Deze identificatie is des te sterker daar waar klasse en etnische gemeenschap grotendeels overlappen en klasse dus een etnisch karakter krijgt. Klassenverhoudingen kunnen dan in het bewustzijn de vorm aannemen van verhoudingen tussen gemeenschappen die vreemd zijn aan elkaar. De geschiedenis van de Vlaamse beweging biedt hiervan talrijke voorbeelden. De Belgische revolutie van 1830 luidde de geboorte in van een natiestaat die onder controle kwam te staan van een Franstalige burgerij. Niet alleen eigendom, maar ook het beheersen van het Frans werd een belangrijke voorwaarde om tot de natie gerekend te worden. Hiertegen groeide echter verzet vanuit een Nederlandstalige kleine

4. KEES VAN DER PIJL, *Transnational Classes and International Relations*, Amsterdam, 1998, p. 31-33. 5. KEES VAN DER PIJL, "Capitalism and the state system : a class act," in *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 20, 2007 (4), p. 620-624.

burgerij die het taalregime van de Belgische staat als een vernedering en een belemmering van haar sociale mobiliteit aanvoelde. In deze kringen ontstond geleidelijk aan een Vlaams nationaal bewustzijn⁶. De klassenverhoudingen tussen de burgerij en de kleine burgerij bestonden in de geesten van deze laatste als een tegenstelling tussen een Franstalig België en een Nederlandstalig Vlaanderen.

Met de groei van kapitalistische sociale verhoudingen in Vlaanderen zette dit patroon zich verder. Vanaf de eeuwwisseling ontwikkelde zich in Vlaanderen een kapitalistische burgerij die aan de Vlaamse strijd een nieuwe component zou toevoegen. Het cultuurflamingantisme, dat opriep tot de vorming van een 'gecultiveerde elite', gaf uitdrukking aan de ambitie van de Vlaamse burgerij om "af te rekenen met een Vlaanderen dat in zijn topgeledingen Frans was"⁷. Sommige Vlaamse ondernemers, zoals Lieven Gevaert en Baldewijn Steverlynck, wensten zich niet aan de Franstalige cultuur van de Belgische burgerij te onderwerpen. Daarnaast contesteerden zij ook de economische en politieke macht die de Franstalige burgerij geaccumuleerd had in de Belgische staat. Met de oprichting van de Vlaamse economische beweging kwamen al deze verzuchtingen op een systematische en krachtige manier aan de oppervlakte. Het brede programma ervan toont aan dat sociale klassen verzuchtingen hebben die zowel op productieverhoudingen als op gemeenschapsverhoudingen betrekking hebben. Met zijn pleidooi voor Vlaamse

economische ontwikkeling wou een deel van de Vlaamse burgerij niet alleen zijn economische belangen tegenover het Franstalige kapitaal veiligstellen, maar eveneens de voorwaarden scheppen voor het culturele zelfbehoud van de Vlaamse gemeenschap.

Een deel van de Vlaamse burgerij wierp zich dus op als spreekbuis van de Vlaamse natie. De confrontatie en interactie met een anderstalige en meer ontwikkelde burgerij verklaart waarom de Nederlandse taal en dus het concept van het 'Vlaamse volk' een belangrijke plaats innam in het bewustzijn van vele burgerlijke ondernemers. Een 'Vlaamse leidendestand' moest zichzelf bij uitbreiding het Vlaamse volk tot een hoger niveau van materiële en culturele ontwikkeling brengen. Iedere sociale klasse die het leiderschap over een gemeenschap ambieert, moet haar particuliere belangen vertalen in termen van het algemene belang. Het particuliere belang van de burgerij is verbonden met het scheppen van de voorwaarden voor continue kapitaalsaccumulatie, wat echter gepaard gaat met confrontaties tussen zichzelf en andere sociale klassen. Naar aanleiding van deze confrontaties overstijgt de burgerij haar eigen interne verdeeldheid, die het gevolg is van de structureel verschillende posities die kapitalisten innemen in het kapitaalcircuits (geldkapitaal, industrieel kapitaal, handelskapitaal)⁸. De eenheid van de burgerij komt tot uitdrukking in een *globaal beheersconcept*, een strategische visie op het algemene belang waarin zaken zoals de arbeidsverhoudingen, het sociaal-economische beleid en buiten-

6. LODE WILS, *Van Clovis tot Di Rupo. De lange weg van de naties in de Lage Landen*, Antwerpen/Apeldoorn, 2005, p. 153-171. 7. ELS WITTE, *De geschiedenis van Vlaanderen : van oorsprong tot heden*, Brussel, 1983, p.241. 8. KEES VAN DER PIJL, *Transnational Classes and International Relations*, Amsterdam, 1998, p. 49-57.

Lieven Gevaert (1868-1935) en Lodewijk de Raet (1870-1914) zijn twee van de founding fathers van de Vlaamse economische ontvoogding. Ze waren voortrekkers die permanent strijd leverden tegen de verfransing van de Vlaamse ondernemersklasse. (Foto Lieven Gevaertarchief, Mortsel en ADVN)

landse betrekkingen aan bod komen⁹. Een dergelijk raamwerk, “waarin een objectieve en economische en politieke situatie wordt geïdealiseerd”, houdt alleen stand wanneer ook belangen van andere sociale klassen worden geïncorporeerd¹⁰.

Als belangrijkste Vlaamse werkgeversorganisatie speelt het VEV een belangrijke rol in de formulering van beheersconcepten waarin het algemene belang van Vlaanderen steevast met de economische ontwikkeling van Vlaanderen gelijkgeschakeld wordt. In dit artikel onderzoek ik of de concrete sociaal-economische inhoud van het Vlaamse beheersconcept in de lijn lag van het transnationale globale beheersconcept ten tijde van de *Pax Americana*: het corporatief-liberalisme. De materiële voedingsbodem van dit beheersconcept was het fordistische accumulatieregime dat in de VS tot ontwikkeling was gekomen. Gezien het belang van massaconsumptie en massa-productie voor de dominante fordistische sectoren, onderstreepte het corporatief-liberalisme het belang van een vraagondersteunend economisch beleid, een koppeling van de lonen aan de productiviteit en de bewerkstelling van sociale vrede tussen arbeid en kapitaal¹¹. Het nieuwe beheersconcept bekrachtigde de liberale fundamenteën van het kapitalisme zoals het private bezit en het vrije economische initiatief, maar voegde daar tegelijkertijd een corporatistisch element aan toe onder de vorm van klassensamenwerking¹². De brede

naoorlogse consensus over de voordelen van het corporatief-liberalisme vertaalde zich in de ontwikkeling van de keynesiaanse welvaartsstaat en de overlegeconomie.

Na haar integratie in het Atlantische verband kwamen het fordisme en de keynesiaanse staat ook in België tot ontwikkeling. In dit artikel toon ik aan in welke mate het VEV, als belangrijkste drukingsgroep van de Vlaamse burgerij, tot het blok van sociale krachten behoorde dat zich volgens Dirk Luyten achter de overlegeconomie en het keynesianisme schaarde¹³. Ik verwijs ook naar andere werkgeversorganisaties om een beeld te geven van de hevige discussies binnen de patronale kringen. De stabiliteit van de Belgische keynesiaanse staat was afhankelijk van de toetreding van prominente kapitalisten uit beide landsdelen tot een nationale klassencoalitie rond het corporatief-liberalisme. Het VEV ontpopte zich tot de voorvechter van Vlaamse economische ontwikkeling en probeerde hiervoor voldoende steun te krijgen van vakbonden en politieke partijen. Ook de Waalse socialistische arbeidersbeweging was bekommerd om de economische toekomst van Wallonië en verlangde naar een actievere tussenkomst van de staat. De Belgische staat kwam tegemoet aan de verzuchtingen van het VEV en de Waalse arbeidersbeweging in de vorm van een expansiebeleid ten voordele van onderontwikkelde en economisch verouderde regio's in Vlaanderen én Wallonië.

9. HENK OVERBEEK, *Global Capitalism & National Decline. The Thatcher Decade in Perspective*, London, 1990, p. 25-30. 10. KEES VAN DER PIJL, *Wereldorde en Machtspolitiek. Visies op de internationale betrekkingen van Dante tot Fukuyama*, Amsterdam, 1995, p. 53. 11. KEES VAN DER PIJL, *Transnational Classes and International Relations*, Amsterdam, 1998, p. 54-57. 12. KEES VAN DER PIJL, *The Making of an Atlantic Ruling Class*, London, 1984, p. 2-3. 13. DIRK LUYTEN, *Sociaal-economisch overleg in België sedert 1918*, Brussel, 1995.

In de loop van de jaren 1960 werd echter duidelijk dat de ongelijke economische ontwikkeling en de centrifugale krachten niet werden geëlimineerd. Het regionale expansiebeleid lokte een dynamiek uit van regionale concurrentie om investeringen en staatssteun. Aan beide kanten van de taalgrens bestond een gevoel van onderwaardering en verwaarlozing door de Belgische staat. In Vlaanderen werd dit ongenoegen sterk geuit door het VEV en, in een later stadium, ook door de Vlaamse katholieke werkgevers. Aan Vlaamse zijde ontpopten de organisaties van de Vlaamse burgerij zich tot belangrijke pleitbezorgers van de regionalisering van het economische beleid.

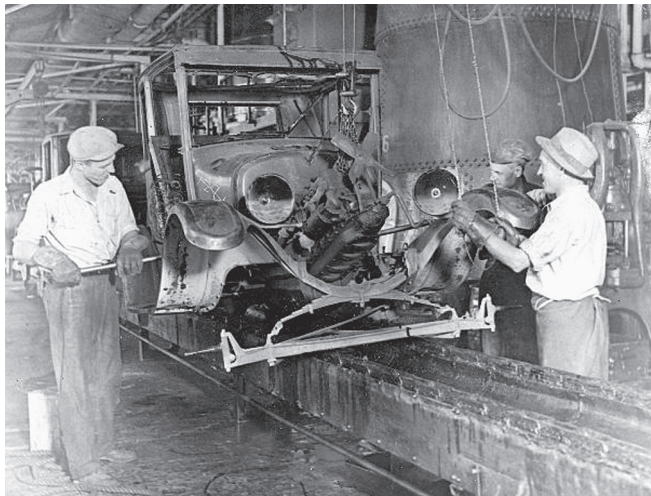
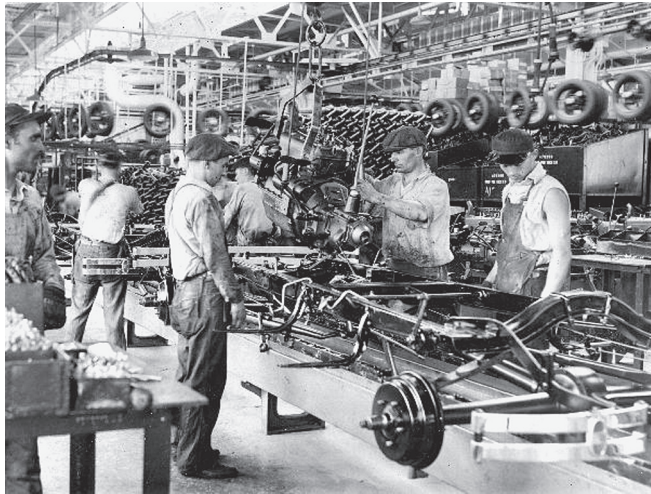
II. Op weg naar het fordistische klassencompromis in België

De overwinning van de geallieerden op nazi-Duitsland was ook de triomf van een vernieuwd kapitalisme dat in de Verenigde Staten het sterkst tot ontwikkeling was gekomen. In de loop van de jaren 1930 had zich in de Verenigde Staten een blok van sociale krachten gevormd rondom een beheersconcept waarin de belangen van de industriële consumptiegoederensector (automobiellindustrie) doorwogen. Dit corporatief-liberalisme onderstreepte het belang van internationale vrijhandel, keynesiaanse vraagstimulering, neocorporatistische klassenverhoudingen en de koppeling van lonen aan de productiviteit. De doorbraak van het corporatief-liberalisme luidde op het vlak van de Amerikaanse buitenlandse politiek

ook een periode van universalisme in. De *New Deal*-coalitie streefde naar de Amerikaanse hegemonie in het Noord-Atlantische gebied en de extrapolatie van zowel het fordisme als het corporatief-liberalisme¹⁴.

België ontpopte zich in de naoorlogse periode tot een belangrijke bondgenoot van de Verenigde Staten. De Amerikaanse politiek, gericht op de heropbouw en integratie van Duitsland in een West-Europees verband, spoorde met de belangen van de Belgische industrie, die nagenoeg onbeschadigd uit de oorlog was gekomen. Minister van Buitenlandse Zaken Paul Henri-Spaak redeneerde dat Duitsland een interessante afzetmarkt kon zijn voor de Belgische economie, die zich bijzonder rap wist te herstellen¹⁵. Het Belgische 'economische mirakel' vormde echter tegelijkertijd een rem op de institutionalisering van het sociale overleg en de uitbouw van de sociale zekerheid. Grote Belgische holdings als de *Société générale* en de *Banque de Bruxelles* hadden voornamelijk bedrijven in portefeuille die actief waren in de steenkool- en staalindustrieën. Deze zware sectoren waren grotendeels afhankelijk van de wereldmarkt, waardoor de Belgische holdings traditioneel voorstander waren van internationale vrijhandel, een deflatoire politiek en een stabiele munt. Eerder hadden zij zich reeds met succes verzet tegen de poging van Paul Van Zeeland en Hendrik De Man om de crisis van de jaren 1930 te bezweren door middel van muntdevaluatie, keynesiaanse vraagstimulering en een schuchtere economische planning¹⁶.

14. KEES VAN DER PIJL, *The Making of an Atlantic Ruling Class*, London, 1984, p. 1-4. 15. RIK COOLSAET, *België en zijn buitenlandse politiek. 1830-1990*, Leuven, 1998, p. 355-356, 369-370. 16. G. VANTHEMSCHE, "The Economic Action of the Belgian State During the Crisis of the 1930's", in HERMAN VAN DER WEE, JAN BLOMME (red.), *The economic development of Belgium*

Het fordisme is genoemd naar de productiemethode van de Amerikaanse autobouwer Henry Ford. Door een systeem van standaardisering, synchronisatie en specialisering werd het productieproces veel efficiënter gemaakt, wat resulteerde in massaproductie en –consumptie. Hier een productielijn van de Amerikaanse Fordfabriek in 1931. Fordisme staat ook voor een koppeling tussen arbeidsproductiviteit en lonen, in België leidde dit in 1954 tot “de gemeenschappelijke verklaring over de productiviteit”. (Foto’s Cegesoma, nrs. 221502 en 221504)

Ondanks de tegenwerking van de conservatieve financiers kwam tussen 1944 en 1960 een Belgische variant van het fordistische klassencompromis tot stand. Belangrijke mijlpalen waren het Sociaal Pact van 1944, de wet op de bedrijfsorganisatie van 1948, het productiviteitspact van 1954 en het akkoord op de sociale programmatie van 1960 (D. Luyten, 1995a en 1995b; G. Vanthemsche, 1994 en 1995)¹⁷. Binnen de Belgische burgerij bestond ook een groep van 'modernistische' patronen die zich het corporatief-liberalisme hadden eigen gemaakt. Zij situeerden zich vooral in de hoek van de metaalverwerkende industrie die o.a. duurzame consumptiegoederen vervaardigde en bijgevolg belang had bij de uitbouw van een interne markt. Pas in 1952, met de aanstelling van Léon Bekaert aan het hoofd van het VBN, haalden de patronen van het corporatief-liberale kamp de bovenhand. Onder leiding van Bekaert maakte het patronaat gemene zaak met leiders van de vakbonden die ingezien hadden dat een fordistische politiek materiële voordelen inhield voor de arbeidersklasse. Hieruit vloeide in 1954 de 'Gemeenschappelijke Verklaring over de productiviteit' voort. De verklaring kwam neer op de koppeling van de arbeidsproductiviteit aan de lonen die

zo typisch is voor het fordisme. Bovendien bezegelde het akkoord de vorming van een alliantie tussen vooruitstrevende sectoren van het productief kapitaal en de arbeidersbeweging. Het sociale, dat vroeger stevast ondergeschikt werd gesteld aan het economische, werd nu beschouwd als een cruciaal onderdeel van het economische¹⁸.

Vlaamse ondernemers zoals Léon Bekaert hebben duidelijk een belangrijke rol gespeeld in de codificatie van het fordistische klassencompromis. Reeds in de jaren 1930 had het ACVW, de Vlaamse katholieke werkgeversorganisatie waarvan Bekaert de topman was, zich voorgenomen om kapitaal en arbeid met elkaar te verzoenen. Het was dan ook gekant tegen de deflatoire politiek die de holdings en het CCI, de belangrijkste werkgeversorganisatie, voorstonden. Tijdens de crisis van de jaren 1930 sprak het ACVW zich uit voor de uitbouw van een grotere interne markt en pleitte het voor openbare werken om de werkloosheid te absorberen¹⁹. In het kader van zijn verzoeningspolitiek met de arbeidersklasse zette het ACVW zich ook in voor het sociale overleg. Na de oorlog ging de katholieke werkgeversorganisatie verder op dit elan. Een hogere productiviteit, gekoppeld

since 1870, Aldershot, 1997, p. 349-341; E. WITTE, A. MEYNEN (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, 2006, p. 58; zie ook DIRK LUYTEN, *Sociaal-economisch overleg in België sedert 1918*, Brussel, 1995, p. 112-117, 145. **17.** DIRK LUYTEN, GUY VANTHEMSCHE (red.), *Het sociaal pact van 1944. Oorsprong, betekenis en gevolgen*, Brussel, 1995; zie ook DIRK LUYTEN, *sociaal-economisch overleg in België sedert 1918*, Brussel, 1995. **18.** GUY VANTHEMSCHE, "De reorganisatie van het Belgisch patronaat. Van Centraal Nijverheidscomité naar Verbond der Belgische Nijverheid (1946)", in ELS WITTE, J.C. BURGELMAN, PATRICK STOUTHUYSEN (red.), *Tussen restauratie en vernieuwing : aspecten van de Belgische naoorlogse politiek (1944-1950)*, Brussel, 1989, p. 135; zie ook DIRK LUYTEN, "Corporatisme, neocorporatisme, competitief corporatisme", in ELS WITTE, ALAIN MEYNEN (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, 2006, p. 376-377. **19.** LOUIS BROUWERS, PIERRE HARMEL, *Vijftig jaar christelijke werkgeversbeweging in België : een bijdrage tot de sociaal-economische geschiedenis 1920-1973, 1925-1973*, vol. 1, p. 270-274; zie ook DIRK LUYTEN, *sociaal-economisch overleg in België sedert 1918*, Brussel, 1995, p. 89-92.

aan hogere lonen, werd beschouwd als een middel om het welzijn van de bedrijven en de werknemers te verhogen²⁰.

Toch waren er binnen de Vlaamse burgerij nog steeds ontevreden elementen die hier sceptisch tegenover stonden. Het VEV kan hiertoe worden gerekend. Niettegenstaande het gegeven dat Gevaert en Steverlynck reeds tijdens het interbellum verwezen naar het economische voordeel van een fordistische loonpolitiek, opteerde het VEV toen voor een deflatorisch beleid²¹. In de jaren 1950 waarschuwde het VEV voor een te vooruitgeschoven positie op sociaal vlak. Er moest in de eerste plaats werk worden gemaakt van een groter economisch draagvlak. Lonen en uitkeringen werden eerder gezien als een concurrentiefactor dan als een bron van economische vraag en groei. Vanuit een proto-monetaristische obsessie om de inflatie in toom te houden, was het VEV gekant tegen het toekennen van nieuwe sociale voordelen. Ook op vlak van het sociale overleg lagen de ideeën van het VEV helemaal niet in de lijn van het corporatief-liberalisme. Zo was het VEV ontevreden over de paritaire vertegenwoordiging van werknemers en werkgevers in de hoogste sociaal-economische organen (L. Meyvis, 2004, p. 54-55)²².

Het lijkt erop dat het VEV zich de corporatief-liberale gedachtegang nog niet had eigen

gemaakt. Hoewel het Vlaamsgezinde patroonaat de macht van het Brusselse, financiële kapitaal bekampte, valt toch op dat het VEV op vlak van politiek-economische opvattingen in het kamp van de holdings te situeren valt. Het moet worden opgemerkt dat de VEV-voorzitters van toen vaak actief waren in weinig vooruitstrevende sectoren zoals de textielnijverheid (Pieter Delbaere, voorzitter tussen 1945 en 1952) en de koloniale handel (Octaaf Engels, voorzitter tussen 1952 en 1957)²³. Misschien verklaart dit waarom het VEV veel minder te vinden was voor het corporatief-liberalisme dan de patroons uit de metaalverwerkende nijverheid die vooral sterk stonden in het VBN en de katholieke werkgeversorganisaties. Het volgende citaat van Bekaert uit 1956 lijkt dan ook gericht te zijn aan het VEV: "Hoe dikwijls hebben wij, als Katholieke Werkgevers ... het verwijt niet moeten horen dat ons streven naar sociale hervormingen zou leiden naar het einde van de vrije onderneming. Hoe dikwijls heeft men aan U en aan mijzelf niet gezegd: het is allemaal goed en wel het peil van de lonen, de arbeidsvoorwaarden, de samenwerking in de onderneming te willen verbeteren, maar al uw toegevingen hebben maar één gevolg; ze vergroten de macht van de syndicalisten, ze doen hun eisen bestendig stijgen en vroeg of laat zult u het gezag van de patroon ondermijnen, het economische rendement van onze ondernemingen in het gedrang brengen en ons iedere mogelijkheid ontnemen

20. LOUIS BROUWERS, PIERRE HARMEL, *Vijftig jaar christelijke werkgeversbeweging in België: een bijdrage tot de sociaal-economische geschiedenis 1920-1973, 1925-1973*, Brussel, 1974, vol. 2, p. 141-144, 187-188. 21. O. BOEHME, *De greep naar de markt. De sociaal-economische agenda van de Vlaamse beweging en haar ideologische versplintering tijdens het interbellum*, Leuven, 2008, p. 379-381; zie ook THEO LUYCKX, MAX LAMBERTY, FRANS WILDIERS, *De geschiedenis van de economische bewustwording in Vlaanderen. De rol van het Vlaams Economisch Verbond, 1926-1966*, Antwerpen, 1966, p. 113, 136. 22. LUDO MEYVIS, *Markt en macht. Het VEV van 1926 tot heden*, Tielt, 2004, p. 54-55. 23. PETER CUYPERS, *Van Gevaert tot welvaart: 75 jaar VEV en economische ontwikkeling in Vlaanderen*, Tielt, 2002, p. 21-23.

Léon Bekaert, één van de toonaangevende Vlaamse industriëlen, werd in 1952 voorzitter van het VBO. Hij heeft een belangrijke rol gespeeld in het codificeren van het fordistische klassencompromis.

(Foto KADOC)

de leefbaarheid en de expansie van onze bedrijven te verzekeren (...). Zeer dikwijls in het leven zoekt men een zekere tegenstelling tussen idealisme en werkelijkheid. Al te dikwijls gaat de patroon, die in of buiten zijn onderneming de sociale vooruitgang nastreeft, door voor iemand, die met zijn beide voeten niet in de werkelijkheid staat. Ik durf vandaag beweren dat een sociaal-voortuitstrevende patroon, de enige is die een realistische kijk op de zaken heeft"²⁴.

Bekaert vat in dit citaat haarscherp de tegenstelling samen tussen het modernistische en traditionalistische kamp binnen de burgerij. Die tegenstelling werd in 1959 terug op de spits gedreven. Deze keer was het industriële beleid de splijtzwam.

III. Een keynesiaans expansiebeleid voor België, Vlaanderen en Wallonië

De Gemeenschappelijke Verklaring over de productiviteit was een betekenisvolle stap in de richting van een fordistisch accumulatieregime. Door de stijging van de productiviteit en de lonen werd voldaan aan twee belangrijke voorwaarden voor een accumulatieregime dat op massaproductie en -consumptie van gestandaardiseerde goederen gebaseerd was. Niettemin was de Bel-

gische industriële structuur nog altijd sterk verouderd ten gevolge van de conservatieve investeringsstrategieën van de Belgische holdings, die zich bovendien meer en meer op financiële en dienstverlenende activiteiten concentreerden. Er bestond een duidelijke contradictie tussen een verouderde industriële structuur enerzijds en een geleidelijke veralgemening van de fordistische massaconsumptie anderzijds²⁵. Enkel een keynesiaanse economische politiek kon deze tegenstelling opheffen.

Een aantal sociale krachten waren zich bewust van deze noodzaak. Zowel het ABVV, dat onder impuls van André Renard de holdings verantwoordelijk hield voor de economische stagnatie, als de modernistische fractie binnen het VBO streefden naar een moderniseringspolitiek²⁶. De fordistische alliantie van 1954 stond als één blok achter een keynesiaans ontwikkelingsprogramma. De Belgische holdingbourgeoisie was daarentegen niet te vinden voor een keynesiaanse politiek die in haar ogen alleen maar de greep van de staat op de economie zou versterken²⁷.

Ook het VEV legde zijn gewicht in de schaal om de economie te moderniseren. Onder invloed van het Marshallplan organiseerde het studiedagen over thema's als economische expansie, wetenschappelijk onderzoek en

24. DE CHRISTELIJKE WERKGEVER, (VKW), *V.K.W. Een beweging van realisten of idealisten* (verzameling van toespraken Bekaert naar aanleiding van zijn overlijden), jaargang 18, nummer 1, 1962. 25. STIJN OOSTERLYNCK, *The political economy of regionalism in Belgium : imagining and institutionalising the Flemish regional economy*, Lancaster University (unpublished doctoral dissertation), 2007, p. 105; zie ook ELS WITTE, ALAIN MEYNEN (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, 2006, p. 59. 26. ANDRÉ MOMMEN, *De teloorgang van de Belgische bourgeoisie*, Leuven, 1982, p. 97; zie ook DIRK LUYTEN, *sociaal-economisch overleg in België sedert 1918*, Brussel, 1995, p. 104. 27. STIJN OOSTERLYNCK, *The political economy of regionalism in Belgium : imagining and institutionalising the Flemish regional economy*, Lancaster University (unpublished doctoral dissertation), 2007, p. 108.

technische vorming²⁸. Al deze initiatieven werden gekaderd in een streven naar de economische ontwikkeling van Vlaanderen. Het VEV beschuldigde het holdingkapitaal ervan dit systematisch tegen te werken. Daarom wou het de macht van de Belgische holdingbourgeoisie indammen en uitgroeien tot de ontegensprekelijke vertegenwoordiger van het Vlaamse economische belang. Het trachtte een brede coalitie van sociale krachten tot stand te brengen rondom een Vlaamse, politiek-economische belangengemeenschap. Het thema van de Vlaamse industrialisering was het meest geschikt om een dergelijke coalitie tot stand te brengen. Het VEV had in de jaren 1950 al meermaals gewezen op de gebrekkige industrialisering van Vlaanderen. Op de jaarlijkse ledenvergadering van 1951 liet voorzitter O. Engels verstaan dat Vlaanderen wel over de nodige troeven beschikte, maar tegengewerkt werd door de Belgische instanties. In 1957 was het mistevreden over de Parlementaire Commissie voor de Arbeid en de Sociale Voorzorg die het naliet om de gebrekkige Vlaamse industrialisering aan te stippen als de oorzaak van de hoge Vlaamse werkloosheid²⁹.

Het VEV vond in zijn strijd voor industrialisering een bondgenoot in het ACW/ACV. Immers, ook het ACV hield de holdings verantwoordelijk voor de Vlaamse onderontwikkeling en pleitte voor “werk in eigen streek”. In 1958 sprak het VEV zich positief uit over

een manifest waarin het ACW opriep tot de industrialisering van Vlaanderen³⁰. Het VEV en de christelijke arbeidersbeweging konden ook rekenen op de Vlaamse beweging, wiens strijd voor een eentalig Vlaanderen overlapte met de taalstrijd die het VEV voerde in functie van een autonome, bewust Nederlandstalige “Vlaamse ondernemersstand”³¹. Hiertoe richtte het VEV o.a. het Studiecentrum voor de vervlaamsing van het bedrijfsleven op³². Het kreeg hiervoor o.a. de steun van de Koninklijke Vlaamse Ingenieursvereniging (KVIV), een organisatie waarvan de voorzitter vanaf 1966 statutair zetelde in de raad van beheer van het VEV. Hieruit blijkt dat het VEV met zijn programma ook een reële aantrekkingskracht uitoefende op kaders en ingenieurs.

Het VEV was er dus in geslaagd om een brede coalitie van patroons, ingenieurs en werknemers te verenigen achter de Vlaamse economische ontwikkeling. Els Witte en Alain Meynen spreken in dit verband over het Vlaamse populisme, een politieke eenheid die zich afzette van wat werd beschouwd als de alliantie tussen de Brusselse holdings en de Waalse basissectoren³³. Het Vlaamse populisme kan men beschouwen als een voorbeeld van wat Gramsci een ‘historisch blok’ noemt: een alliantie van sociale klassen rond een maatschappelijk project, in dit geval de ontwikkeling van een Vlaamse economische ruimte³⁴. Op politiek vlak werd dit Vlaamse blok vertegenwoordigd door

28. ANDRÉ MOMMEN, *De teloorgang van de Belgische bourgeoisie*, Leuven, 1982, p. 107.

29. VEV. Berichten, De werkloosheid en haar evolutie, jaargang 32, nummer 4, 1957. 30. V.E.V. Berichten, Een Vlaams manifest van het ACW, jaargang 33, nummer 6, 1958. 31. V.E.V. Berichten, Een tafelgesprek (Frans Wildiers), jaargang 34, 1966. 32. LUDO MEYVIS, *Markt en macht. Het VEV van 1926 tot heden*, Tielt, 2004, p. 86-87. 33. ELS WITTE, ALAIN MEYNEN (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, 2006, p. 63; zie ook ANDRÉ MOMMEN, *De teloorgang van de Belgische bourgeoisie*, Leuven, 1982, p. 99. 34. A. GRAMSCI, *Selections from the Prison Notebooks*, (ed. and transl. by Q. Hoare and G.N. Smith), New York, 1971, p. 157, 328.

Cartoon uit de jaren zestig waarin reclame wordt gemaakt voor de Sociale Dienst van het VEV. (Archief VOKA, Brussel)

Vlaamse politici van de CVP. De Vlaamse vleugel van deze partij was van mening dat een sterke Vlaamse economie zich zou vertalen in meer macht voor de CVP binnen België. De partij pakte in 1957-1958 uit met het keynesiaanse Sleutelplan voor Economische Voorspoed, dat werd uitgewerkt door modernistische technocraten onder het leiderschap van niemand minder dan Gaston Eyskens. Eyskens was niet alleen een begaafd politicus die op dat moment reeds een indrukwekkend parcours als minister en eerste minister had gelopen. Als econoom had hij in de jaren dertig gewezen op de noodzakelijkheid van een keynesiaans beleid voor de Vlaamse economische ontwikkeling. Zelf beschouwde hij dit laatste als een van zijn centrale politieke drijfveren³⁵. Onder zijn impuls schoof het Sleutelplan van de CVP een modernisering van de economie naar voor die een jaarlijkse groei van 4 % en volledige tewerkstelling moest garanderen. Met deze ambitieuze beloften won de CVP de verkiezingen van 1958.

Het VEV schoot onmiddellijk in actie. In een nota aan formateur Eyskens werd de centralistische economische politiek verantwoordelijk gesteld voor het uitblijven van economische vooruitgang in noodlijdende Vlaamse streken. Het VEV pleitte daarom voor een decentralisatie van het beleid, wat echter niet mag geïnterpreteerd worden als een oproep tot federalisme. Onder decentralisering verstond het VEV een beleid

dat rekening hield met de economische verscheidenheid van het land. Eén uniform beleid voor het hele land werd als ontoereikend beschouwd en concreet stelde het VEV voor om achtergestelde gebieden onder te brengen in ontwikkelingszones³⁶. De regering Eyskens nam akte van deze aanbeveling. In 1959 vaardigde de regering een belangrijke expansiewet uit die uit twee luiken bestond. Het algemene, nationale luik van de wet voorzag de Belgische staat van een aantal mechanismen om de economie te stimuleren. De belangrijkste mechanismen waren staatswaarborgen voor ondernemingen die een lening aangingen, fiscale vrijstellingen en rentesubsidies. De nieuwe keynesiaanse groeipolitiek had echter ook een regionale dimensie. Ontwikkelingszones die te kampen hadden met industriële neergang, hoge werkloosheid of arbeidsemigratie, werden afgebakend. De regionale expansiewet manifesteerde een keynesiaanse ambitie van de Belgische staat om regionale ongelijkheden weg te werken³⁷. Men brak met het klassieke liberale idee dat de spontane werking van de markt vanzelf een einde zou maken aan de economische ongelijkheid tussen verschillende regio's. Een andere stap in deze richting was de oprichting van het Bureau voor Economische Programmatie (BEP), een instelling die bevoegd was om economische vijfjarenplannen op te stellen.

Het werd de overheid echter onmogelijk gemaakt om op eigen houtje het beleid uit te

35. Zie JOZEF SMITS, *Gaston Eyskens. De memoires*, Tielt, 1993. 36. V.E.V. Berichten, En nu naar de decentralisatie en naar een doelmatige regionale politiek, jaargang 33, Nummer 12, 1958. 37. STIJN OOSTERLYNCK, *The political economy of regionalism in Belgium : imagining and institutionalising the Flemish regional economy*, Lancaster University (unpublished doctoral dissertation), 2007, p. 105-109; zie ook ELS WITTE, ALAIN MEYNEN, "Vlaanderen in de sixties", in ELS WITTE, ALAIN MEYNEN (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, 2006, p. 83.

stippelen. Het patronaat, vertegenwoordigd door het VBN, wenste deze functie voor te behouden aan de sociale partners. Daarom werd in 1960 het Nationaal Comité voor Economische Expansie opgericht. Dit comité, paritair beheerd door werkgevers en werknemers, dokterde plannen uit in functie van het terugdringen van de werkloosheid, de verbetering van de levensstandaard en de realisatie van economische groei. De Belgische staat groeide op die manier uit tot een keynesiaanse planstaat. Net zoals iedere keynesiaanse planstaat was zij gebaseerd op de veronderstelling dat het economische leven voorspelbaar, planbaar en beheersbaar was. De keynesiaanse planstaat vormt dan ook dé manifestatie van de toenemende socialisatie van het arbeidsproces³⁸.

Hoewel het VEV zeer gelukkig was met het voornemen van de regering om een regionaal expansiebeleid te voeren, hadden sommige invloedrijke leden toch hun bedenkingen. André Vlerick, gangmaker van de Vlaamse economische gedachte en VEV-raadslid, zag meer heil in een liberale politiek die door middel van fiscale stimuli het winstmotief en het vrije initiatief volop liet spelen. De regeringspolitiek was in zijn ogen zelfs een bedreiging voor de vrije-markteconomie³⁹. Voorzitter Mulier had

een meer genuanceerd beeld. Hoewel de expansiewetgeving ook in zijn ogen niet volledig bevredigend was, beschouwde hij ze toch als een indrukwekkende poging om het productieapparaat te moderniseren⁴⁰. Een jaar na de uitvaardiging van de expansiewet had Mulier het belang van de directe steunmechanismen helemaal ingezien. Hij wees erop dat de economische vooruitgang van Vlaanderen in 1960 mede te danken was aan de staatswaarborgen en de lagere interesten⁴¹.

Het VEV had dus het geweer van schouder veranderd en zich een aantal cruciale componenten van het corporatief-liberalisme eigen gemaakt. Ondanks zijn positievere kijk op de staatsinterventie benadrukte Mulier dat het economische zwaartepunt toch bij de ondernemers diende te liggen. Het VEV was van mening dat het onverstandig was om het plannen van de economische koers uitsluitend in de handen van de staat te laten. Het was dan ook blij dat de wetgeving de uitwerking overliet aan het vrije initiatief van de ondernemer. In het kader daarvan richtte het VEV Venex op, een soort van privaatrechtelijk studie-, advies-, en planbureau dat op basis van wetenschappelijke maatstaven industriële plannen uitdokterde in functie van de industrialisering van Vlaanderen⁴². Het VEV had duidelijk begrepen dat toenemende plan-

38. STIJN OOSTERLYNCK, *The political economy of regionalism in Belgium : imagining and institutionalising the Flemish regional economy*, Lancaster University (unpublished doctoral dissertation), 2007, p. 105-109; zie ook DIRK LUYTEN, "Corporatisme, neocorporatisme, competitief corporatisme", in ELS WITTE, ALAIN MEYNEN (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, 2006, p. 379. 39. V.E.V.-congres 1960, inleidende toespraak A. Vlerick ("problemen van economische expansie en regionaal evenwicht"), in *VEV. Berichten*, jaargang 35, nummer 11, 1960. 40. V.E.V. Berichten, Toespraak A. Mulier ("Nieuwe stimulans voor economische expansie; De steun van het bedrijfsleven"), jaargang 35, nummer 1, 1960. 41. V.E.V.-congres 1960, Slottoespraak A. Mulier, in *VEV. Berichten*, jaargang 35, nummer 11, 1960. 42. V.E.V. Berichten, Toespraak A. Mulier ("Nieuwe stimulans voor economische expansie; De steun van het bedrijfsleven"), jaargang 35, nummer 1, 1960; V.E.V. Berichten, De particuliere sector bevestigt zijn rol bij de nationale economische expansie, jaargang 35, nummer 2, 1960.

Henri Cappuyns op oudere leeftijd in de jaren 1980. In de jaren 1960 was Cappuyns voorzitter van het VEV en vond het de hoofdpoddracht van het VEV om de "volksvreemde Franstalige bourgeoisie" te vervangen door Nederlandssprekende leidinggevende kringen. (Foto archief VOKA, Brussel)

ning essentieel was om Vlaanderen te industrialiseren. Het wou die planning echter onder eigen controle houden. De staat mocht nooit of te nimmer beslissingen nemen zonder “te rade te gaan bij een groep sterke personaliteiten uit de privé, die zich met de industrialisatie en de industriële vernieuwing bezighoudt”. Het liet de overheid weten dat deze economische personaliteiten door het VEV gegroepeerd werden. Het VEV wou erkend worden als de officiële vertegenwoordiger van het Vlaamse bedrijfsleven⁴³.

Het VEV maakte de overheid er dus attent op dat het privé-initiatief van cruciaal belang was voor de economische expansie. In het kader daarvan riep Mulier op tot een nieuwe “dynamiek en veroveringsdrang” binnen de Vlaamse rangen. Hij was van mening dat de materiële en culturele emancipatie van Vlaanderen enkel op die manier konden worden gerealiseerd⁴⁴. Gedurende de ganse jaren 1960 wees het VEV erop dat Vlaanderen nood had aan een leidinggevende “Vlaamse ondernemersstand”. Zo benadrukte Henri Cappuyns, de opvolger van Mulier aan het hoofd van het VEV, in 1963 dat het tot de hoofdplicht van het VEV behoorde om de “volksvreemde Franstalige bourgeoisie” te vervangen door “Nederlandssprekende leidinggevende kringen”⁴⁵. Het VEV had een duidelijke ambitie om zichzelf aan het hoofd te plaatsen van de Vlaamse natievorming. Vanuit haar eigen particuliere belangen defi-

nierde de Vlaamse economische elite een algemeen belang voor het Vlaamse volk. Op basis van een project voor de materiële en culturele ontplooiing van Vlaanderen hoopte zij de verschillende sociale klassen en hun politieke en culturele bewegingen op één lijn te krijgen.

De hegemonische ambitie van de Vlaamse burgerij zorgde er in samenhang met de implementatie van een keynesiaanse economische politiek ook voor dat het VEV zich inschikkelijk ging opstellen tegenover het sociale overleg. Het akkoord over de sociale programmatie (1960) werd door het VEV gezien als een belangrijke stap in de richting van een duurzame sociale vrede die als een voorwaarde voor economische ontwikkeling werd gezien. Het volgende citaat uit een toespraak van Mulier op de algemene vergadering van het VEV spreekt boekdelen : “Wij beleven thans onbetwistbaar een kritieke periode als gevolg van de grote wijzigingen in onze economische en sociale structuur en de drang naar economische expansie. Kan deze evolutie zonder risico's verlopen indien wij blijven leven in het sociaal klimaat dat wij herhaaldelijk hebben gekend sedert de oorlog? Is het dan geen gunstig voortekenen dat werkgevers en werknemers de noodzakelijkheid hebben ingezien van nauwer contact om gemeenschappelijk de algemene economische en sociale problemen op nationaal plan te bestuderen?”⁴⁶. Het

43. V.E.V. Berichten, Toespraak van A. Mulier (Het regionaal economisch beleid. Een nieuwe lente en een nieuw geluid), jaargang 33, nummer 19, 1958. 44. V.E.V. Berichten, Toespraak A. Mulier (“Voor betere samenwerking tussen openbare en privé-sector in de regionaal-economische politiek”), jaargang 34, Nummer 4, 1959. 45. Tijd, editoriaal Frans Wildiers, Kerstgesprek, Jaargang 40, Nummer 1, 1965; Tijd, Speech van H. Cappuyns, jaargang 38, nummer 5, 1963. 46. V.E.V. Berichten, Toespraak van A. Mulier, jaargang 35, Nummer 11, 1960.

VEV bleef zich weliswaar verzetten tegen bepaalde aspecten van de sociale zekerheid. De onbeperkte duur van werkloosheidsuitkeringen werd bekritiseerd en het economische belang van de koppeling tussen productiviteitsverhogingen en loonsverhogingen werd in twijfel getrokken. Het VEV zou zich gedurende de hele jaren 1960 verzetten tegen een te vooruitstrevende sociale politiek. Niettemin ontpopte de Vlaamse burgerij zich onder leiding van het VEV tot een belangrijke steunpilaar van de Belgische keynesiaanse staat⁴⁷.

IV. Rooms-rood forceert de consolidatie van de Belgische keynesiaanse staat

België had sinds de verkiezingsoverwinning van de CVP in 1958 al heel belangrijke stappen gezet in de richting van een volwaardig fordistisch accumulatieregime en een keynesiaanse staat. De expansiewetgeving had de Belgische staat voorzien van een reeks instrumenten om de economische ontwikkeling te stimuleren. De oprichting van een Bureau voor Economische Programmatie was een indicatie dat economische planning ook in België een vaste stek had veroverd. Ook op sociaal vlak werd met het allereerste inter-professioneel sociaal akkoord en de wet op het gewaarborgd weekloon grote vooruitgang geboekt. De hoge activiteitsgraad van de staat, zowel op economisch als sociaal vlak, ging natuurlijk gepaard met hoge

overheidsuitgaven. De staat beschikte echter niet over voldoende financiële middelen om deze uitgaven te bekostigen. Vanaf 1960 liepen de keynesiaanse pogingen om de economie te moderniseren dan ook stuk op budgettaire tekorten. Indien we de toenmalige belastingsdruk als een constante beschouwen, had het VEV dus wel ergens gelijk wanneer het stelde dat de sociale uitgaven de financiële draagkracht van de staat te boven gingen. In de context van de budgettaire tekorten dreef het Belgische holdingkapitaal het verzet tegen het kostelijke, keynesiaanse beleid verder op. Het riep op tot saneringen, liefst van al doorgevoerd door een nieuwe regering onder leiding van de financier Van Zeeland⁴⁸. Ook het VBN duldde geen verdere verslechtering van de budgettaire toestand.

Onder deze druk moest de regering Eyskens plooiën. In 1960 werd de Eenheidswet uitgevaardigd, die onder andere voorzag in hogere indirecte belastingen en besparingen in de sociale sector. De socialistische vakbeweging verzette zich met man en macht tegen deze plannen. Vooral in Wallonië en in de zware basissectoren van de economie was het verzet het hevigst. De regering boog echter niet en voerde de aangekondigde maatregelen door. Het gevolg hiervan was dat de CVP de verkiezingen van 1961 verloor en een beroep moest doen op de sociaal-democratie om een regering te vormen⁴⁹. Die sociaal-democratie onderging op het einde van de jaren 1950 de gevolgen van belangrijke wijzigingen in de Europese klassenstructuur. De overname

⁴⁷. ELS WITTE, ALAIN MEYNEN, "Vlaanderen in de sixties", in ELS WITTE, ALAIN MEYNEN (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, 2006, p. 82. ⁴⁸. ANDRÉ MOMMEN, *De teloorgang van de Belgische bourgeoisie*, Leuven, 1982, p. 112. ⁴⁹. STIJN OOSTERLYNCK, *The political economy of regionalism in Belgium : imagining and institutionalising the Flemish regional economy*, Lancaster University (unpublished doctoral dissertation), 2007, p. 110.

van Amerikaanse productietechnieken en organisatiesystemen had immers geleid tot de aangroei van managers, ingenieurs en geschoolde technici. Deze categorieën van werknemers werden in socialistische kringen vaak omschreven als de 'nieuwe arbeidersklasse'. Binnen de socialistische partijen namen technici, ingenieurs en geschoolde managers een prominentere positie in waardoor een technocratische en keynesiaanse tendens meer en meer op de voorgrond trad. Zo kwam de sociaal-democratie in de gunst van de Verenigde Staten die erop toezagen dat het Europese kapitalisme in de 'juiste' richting evolueerde. Binnen de Belgische sociaal-democratie werd de combinatie van Atlanticisme en technocratie belichaamd door het duo Spaak en Spinoy⁵⁰.

De technocratische tendensen binnen de BSP en de CVP vonden elkaar in de Rooms-Rode regeringen Lefèvre-Spaak (1961-1965) en Harmel-Spinoy (1965-1966). Het buitenlandse beleid van deze regeringen lag volledig in de lijn van het Atlanticisme, terwijl tegelijkertijd ook een offensief tegen het prefordistische accumulatieregime werd ontketend. De nationale expansiewet van 1959 werd resoluut in de praktijk gebracht en de regionale expansiewetten werden in 1966 en 1970 versterkt en vernieuwd. Ter ondersteuning van de middelgrote onderneming werd in 1962 de Nationale Investeringsmaatschappij (NIM) opgericht, een gemengde vennootschap waarvan het kapitaal

werd samengesteld door de staat, de financiële instellingen en de industrie. De NIM moest de strijd aanbinden met de hoge interestvoeten die de verdere modernisering van de economie belemmerden⁵¹. De Rooms-rode regeringen kregen de steun van de vakbewegingen en een meer en meer keynesiaans ingestelde Vlaamse burgerij. Hun opvolgers waren genooddaakt om de keynesiaanse politiek verder te zetten, met een grotere bezorgdheid voor de gezondheid van de openbare financiën als voornaamste verschilpunt.

V. Het regionale economische beleid en ongelijke economische ontwikkeling

Het keynesiaanse expansiebeleid droeg bij tot een gunstig investeringsklimaat. Vele multinationals, vaak van Amerikaanse of Duitse herkomst, vonden dan ook de weg naar België⁵². Zij investeerden voornamelijk in de petrochemische industrie, de elektronica-industrie, de automobielsector en de voedselverwerkende industrie. Het fordistische accumulatieregime werd in België voornamelijk dankzij het transnationale kapitaal tot stand gebracht. De Vlaamse burgerij was immers te zwak om deze verandering op eigen houtje door te voeren en de Belgische holdingbourgeoisie had geen interesse in de modernisering van het productieapparaat. Dat het transnationale kapitaal in België inves-

50. KEES VAN DER PIJL, *The Making of an Atlantic Ruling Class*, Londen, 1984. 51. ANDRÉ MOMMEN, *The Belgian economy in the twentieth century*, Londen, 1994, p. 123; zie ook ELS WITTE, JAN CRAEYBECKX, ALAIN MEYNEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 1997, p. 84. 52. HERMAN VAN DER WEE, "The Economic Challenge Facing Belgium in the 19th and 20th Centuries", in HERMAN VAN DER WEE, JAN BLOMME (red.), *The Economic Development of Belgium since 1870*, Aldershot, 1997, p. 62.

teerde was overigens geen toeval. België lag immers in het hart van de Europese markt⁵³.

Vlaanderen profiteerde meer van de transnationale investeringen dan Wallonië. Tussen 1959 en 1966 ging 85 procent van de directe buitenlandse investeringen (FDI, *Foreign Direct Investment*) in België naar Vlaanderen. In het licht van het bovenstaande had dat te maken met de aanwezigheid van belangrijke havens in Vlaanderen (A. Mommen, 1994, p. 129-133). Naast toegang tot de zee beschikte Vlaanderen ook over troeven zoals lage lonen, een weinig militante arbeidersklasse en arbeidsproductieve en taalvaardige werkrachten. Volgens Michel Quevit speelde de verdeling van de regionale expansiekredieten echter ook een rol. In 1960 ging het merendeel van de expansiekredieten nog naar noodlijdende en economisch verouderde gebieden in Wallonië. Vanaf 1963 kreeg Vlaanderen meer expansiesteun dan Wallonië. Tussen 1959 en 1973 had Vlaanderen een aandeel van 57,91 procent, terwijl Wallonië en Brussel respectievelijk 39,90 procent en 2,19 procent van de steun kregen. Dat betekent dat er in Vlaanderen meer financiële kredieten beschikbaar waren voor multinationals dan in Wallonië⁵⁴.

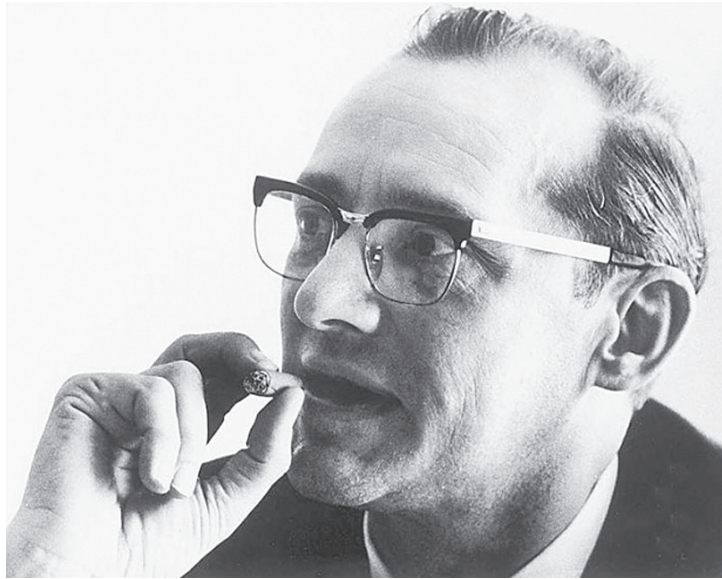
De buitenlandse investeringen lagen aan de basis van Vlaanderens economische opgang

tijdens de jaren 1960. De multinationale metaal- en metaalverwerkende industrieën vestigden filialen in Vlaanderen⁵⁵. Daarnaast bouwden Amerikaanse maar ook Duitse bedrijven een bloeiende petrochemische industrie uit in de havens van Antwerpen en Gent⁵⁶. Zij konden daarbij een beroep doen op heel wat financiële middelen. 29,1 procent van de expansiesteun tussen 1959 en 1973 ging naar de chemische industrie. Daaruit blijkt dat het regionale expansiebeleid van de staat zich in Vlaanderen toespitste op de uitbouw van moderne, fordistische sectoren⁵⁷. Het economische zwaartepunt verschoof in het midden van de jaren 1960 duidelijk naar Vlaanderen⁵⁸. Wallonië maakte tijdens de jaren 1960 een tegenovergestelde economische ontwikkeling door. De modernisering van de Waalse economie langs fordistische lijnen bleef uit gezien de multinationals voornamelijk actief waren in Vlaanderen. Bovendien hadden de grote holdings geen enkele interesse om de industriële structuur van Wallonië nieuw leven in te blazen. De holdingbourgeoisie wendde de middelen van de staat liever aan om de rationalisering- en saneringsoperaties in de staalindustrie en de steenkoolsector te financieren.

Het bovenstaande toont aan dat de Belgische staat de investeringsbeslissingen overliet aan

53. ANDRÉ MOMMEN, *The Belgian economy in the twentieth century*, London, 1994, p. 142.

54. STIJN OOSTERLYNCK, *The political economy of regionalism in Belgium : imagining and institutionalising the Flemish regional economy*, Lancaster University (unpublished doctoral dissertation), 2007, p. 111, 120. 55. K., "Two Hundred Years of Change in the Industrial Geography of Belgium", in HERMAN VAN DER WEE, JAN BLOMME (red.), *The Economic Development of Belgium since 1870*, Aldershot, 1997, p. 163-164. 56. ANDRÉ MOMMEN, *The Belgian economy in the twentieth century*, London, 1994, p. 129-135. 57. STIJN OOSTERLYNCK, *The political economy of regionalism in Belgium : imagining and institutionalising the Flemish regional economy*, Lancaster University (unpublished doctoral dissertation), 2007, p. 120-121. 58. DIRK LUYTEN, "Economie", in *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, Tiel, 1998.

De flegmatieke en uitgesproken liberale zakenman en professor André Vlerick (1919-1990) ijverde als bestuurslid van het VEV en gangmaker van de Vlaamse economische gedachte voor fiscale stimuli op basis van het winstmotief. (Foto archief Universiteit Gent)

het privé-initiatief. Volgens Stijn Oosterlyncx had die ondergeschiktheid tot gevolg dat het regionale ontwikkelingsbeleid langs twee trajecten liep. Het eerste traject heeft betrekking op Vlaanderen, waar multinationals interesse toonden in de oprichting van fordistische sectoren. Het regionale beleid kon zich hier dan ook toespitsen op de ondersteuning van de fordistische omschakeling van de economie. Het tweede traject heeft betrekking op Wallonië, waar de multinationals noch de Belgische holdings wilden investeren in de economische modernisering. De holdings spitsten zich in Wallonië toe op de rationalisering en modernisering van de basissectoren. De staat had geen andere keuze dan deze initiatieven te ondersteunen. Het gevolg van deze politiek was de verdere structurele economische neergang van Wallonië. De keynesiaanse staat was er niet in geslaagd om de regionale ongelijkheid weg te werken. De vroegere ongelijke economische ontwikkeling tussen Vlaanderen en Wallonië werd gewoon omgedraaid⁵⁹.

Deze regionale ongelijkheid was één van de structurele oorzaken van de regionalisering van het economische beleid. De Waalse arbeidersbeweging had het gevoel dat Wallonië in de steek werd gelaten door de holdings en de Belgische staat. Na de gefaalde staking tegen de Eenheidswet stak dit gevoel voor de eerste keer de kop op. André Renard, leider van de Waalse stakingsbeweging, beschuldigde de Vlaamse meerderheid

ervan dat zij onverschillig was tegenover de economische achteruitgang van Wallonië. Voortaan eiste de Waalse arbeidersbeweging niet alleen antikapitalistische structuurhervormingen maar ook economische autonomie. Het idee heerste dat de Belgische staat was overgenomen door Vlaanderen. Men sprak van *l'État belgo-flamand*. Het feit dat de multinationals bijna uitsluitend naar Vlaanderen kwamen, werd geïnterpreteerd als een complot van de Vlaamse politieke elite tegen Wallonië⁶⁰.

VI. Vlaamse beheersingsdrang : de strijd van het VEV voor expansiemiddelen en economische decentralisatie

Wat vaak vergeten wordt is dat het regionale expansiebeleid ook langs Vlaamse zijde vijandige uithalen naar de tegenpartij uitlokte. Reeds in 1958 verzette het VEV zich tegen het in stand houden van verlieslatende Waalse steenkoolmijnen. Het VEV maakte de regering er attent op dat “het Vlaamse bedrijfsleven en de Vlaamse gemeenschap er geenszins voor te vinden zijn verder zware offers te brengen voor het in stand houden van kolenmijnen die door deskundigen als niet economisch leefbaar veroordeeld zijn”. Het wees erop dat veel Vlaamse gebieden als gevolg van een gebrekkige industriële activiteit al sinds meerdere decennia een hoge werkloosheid kenden. Daarom eiste het VEV dat het regionale economische beleid geen voorrang zou

59. STIJN OOSTERLYNCK, *The political economy of regionalism in Belgium : imagining and institutionalising the Flemish regional economy*, Lancaster University (unpublished doctoral dissertation), 2007, p. 120-121; zie ook ELS WITTE, ALAIN MEYNEN, “België in de sixties”, in ELS WITTE, ALAIN MEYNEN (red.), *De geschiedenis van België na 1945*, Antwerpen, 2006, p. 87.

60. ANDRÉ MOMMEN, *The Belgian economy in the twentieth century*, London, 1994, p. 127.

geven aan de Waalse gewesten⁶¹. In 1959 ging het VEV nog een stap verder door te stellen dat een economische reconversiepolitiek zich niet mocht toespitsen op de Waalse mijnstreken. Zij die hierin het basisgegeven zagen van het regionale economische beleid werden afgedaan als personen zonder verantwoordelijkheidsgevoel⁶². Dergelijke standpunten van het VEV moeten ook worden geïnterpreteerd als een aanval op de Belgische holdings die het nalieten om te investeren in de nieuwe sectoren en bovendien konden rekenen op een extra bron van inkomsten onder de vorm van subsidies voor de rationalisering van hun industriële portefeuille⁶³.

Waalse drukkingsgroepen, zoals het *Conseil économique wallon* (CEW), gingen meteen in het tegenoffensief. Het CEW werd in 1945 opgericht door Waalse nationalisten, industriëlen en syndicalisten als een tegengewicht voor de groeiende macht van Vlaanderen in de Belgische staat. In 1959 stelde het CEW dat verschillende Waalse arrondissementen te kampen hadden met een activiteitsgraad die trager steeg dan de bevolkingsgraad, terwijl de omgekeerde evolutie zich voordeed in Vlaanderen. Hieruit leidde het CEW af dat deze Waalse gewesten te kampen hadden met structurele economische problemen. De Economische Raad voor Vlaanderen (ERV), waarvan het

VEV een belangrijke steunpilaar was, deelde deze stellinginname niet. De ERV wees erop dat het grote probleem van Wallonië zijn demografische inkrimping en zijn vergrijzende bevolking was. Het leek weinig verstandig om Wallonië een voorkeursbehandeling te geven, gezien de krapte van de Waalse arbeidsmarkt. De ERV wees op het contrast met Vlaanderen, dat omwille van zijn demografisch overschot een ruime arbeidsmarkt had. Daarom was Vlaanderen het meest geschikte deel van het land om in te investeren⁶⁴. Het is duidelijk dat de ERV het demografische overwicht van Vlaanderen als een troef uitspeelde.

In 1961 liepen de spanningen terug hoog op in het kader van de staking tegen de Eenheidswet. Het VEV interpreteerde dit als een aanval van Wallonië op de economische heropleving van Vlaanderen. Het wou de bedreigingen van afscheuring en federalisme niet horen op het moment dat Vlaanderen voor het eerst sinds lange tijd opnieuw economische vooruitgang kende. Het wees erop dat de Franstaligen nog veel machtsposen innamen en dat het overgrote deel van de kredieten met verlaagde rentevoet en met staatswaarborg naar Wallonië gingen. De beschuldiging dat Vlaanderen werd voorgetrokken, werd afgedaan als een "Waals misbaar" tegenover de Vlaamse industrialisatie⁶⁵. Tegelijkertijd profileerde het VEV zich als een vereniging die op een rustige wijze geschillen kon uitpraten. Het volgende

61. V.E.V. Berichten, Standpunt van het VEV t.o.v. de steenkolenpolitiek in verband met het regionaal economisch beleid, jaargang 33, nummer 21, 1958. 62. V.E.V. Berichten, Toespraak van A. Mulier ("Voor betere samenwerking tussen openbare en privé-sector in de regionaal-economische politiek"), jaargang 34, nummer 4, 1959. 63. ANDRÉ MOMMEN, *De teloorgang van de Belgische bourgeoisie*, Leuven, 1982, p. 102. 64. V.E.V. Berichten, Volgens welke criteria moeten de ontwikkelingsgebieden worden aangeduid? Het standpunt van de economische raden van het Vlaamse landsgedeelte, jaargang 34, nummer 13, 1959. 65. V.E.V. Berichten, Het Waalse misbaar t.o.v. de industrialisatie in Vlaanderen, jaargang 36, nummer 9, 1961.

citaat uit *V.E.V. Berichten* vormt daar een goed voorbeeld van : "... de dag nadert dat er een vergelijk zal moeten gevonden worden waarbij aan onze beide volksgemeenschappen in het gemeenschappelijke vaderland de hoogst mogelijke kansen voor het behoud van eigen aard, taal en welvaart zullen worden verzekerd. Graag zijn wij dan ook bereid met alle mensen van goede wil in dit land een gesprek aan te gaan ... om gemeenschappelijk naar oplossingen te zoeken"⁶⁶.

Uit het bovenstaande citaat blijkt dat het VEV het woord federalisme nog niet liet vallen, hoewel de nadruk op regionale eigenheid toch al in die richting wijst. Het VEV was er niet van overtuigd dat de toenmalige Belgische staatsstructuur geschikt was om beide volkeren tot hun recht te laten komen. Het was van mening dat "voor onze staat deze gemeenschapsvormen nog niet gevonden werden die een vrije ontwikkeling waarborgen van de krachten die in het Waalse en Vlaamse volksleven schuilen". Daaruit blijkt een zeker onbehagen met de unitaire staatsstructuur van België. Het VEV schilderde de Belgische staat ook af als een onderdrukker die Vlaanderen in het verleden stelselmatig verwaarloosde. In een boodschap aan kabinetsformateur Lefèvre stelde het VEV dat België zijn historische schuld kon vereffenen door Vlaanderen een voorkeursbehandeling te geven. Om de regionale expansie meer kans op slagen te geven, diende de overheid een nationale investeringsmaatschappij en een aantal regionale

investeringsvennootschappen op te richten. Het VEV was duidelijk te vinden voor een grotere rol van openbare kredietinstellingen⁶⁷. André Vlerick, in 1959 nog kritisch voor de expansiewetten, gaf op het VEV-congres van 1961 te kennen dat de ondernemers de grotere "gemeenschapsgerichtheid" van de maatschappij en de grotere rol van de overheid moesten aanvaarden⁶⁸. De keynesiaanse interventies van de Belgische staat werden gesteund omdat zij aanzienlijk bijdroegen aan de Vlaamse economische vooruitgang.

In de loop van de jaren 1960 wijdde het VEV meer en meer aandacht aan de organisatie van de Belgische staat. In 1963 pleitte het opnieuw voor de oprichting van een Vlaamse investeringsmaatschappij. Hiermee ging het in tegen het keynesiaanse centralisme dat lagere beleidsniveaus reduceerde tot een doorgeefluik van de nationale economische politiek⁶⁹. Een jaar later richtte het een congres in over decentralisatie, waarop ook Waalse regionalisten waren uitgenodigd. Volgens voorzitter H. Cappuyns was de centralisatie van de openbare diensten in Brussel het gemeenschappelijke probleem van Vlaanderen en Wallonië. Het onbehagen bij Vlamingen en Walen kon enkel worden opgelost door de decentralisatie van alle openbare diensten die daarvoor in aanmerking kwamen. In zijn openingstoespraak sprak Cappuyns zich naast de decentralisatie van de openbare diensten ook uit voor een "bepaalde graad van autonomie voor de

66. V.E.V. Berichten, Waarover na de staking gepraat moet worden, jaargang 36, nummer 1, 1961. 67. V.E.V. Berichten, Memorandum aan de kabinetsformateur, jaargang 36, nummer 8, 1961. 68. V.E.V.-congres 1961, inleidende toespraak door André Vlerick ("Het bevorderen van het industrieel klimaat in Vlaanderen"), jaargang 37, nummer 14, 1962. 69. BOB JESSOP, *The Future of the Capitalist State*, Cambridge, 2007, p. 55-61.

twee landsgedeelten”⁷⁰. De voorzitter bleef wel nog vaag over hoe die autonomie juist moest worden ingevuld en over welke aanpassingen aan de staatsstructuur moesten worden doorgevoerd om die autonomie te garanderen. Wel stond het voor het VEV vast dat de openbare instellingen efficiënt moesten zijn, “ongeacht wij in een strak unitaire, meer gedecentraliseerde of zelfs meer gefederaliseerde staatsstructuur leven”. Het VEV wou de structuren van de Belgische staat vooral aanpassen in functie van de versterking van de Vlaamse economie en de Vlaamse burgerij.

In functie van de Vlaamse economie knoopte het VEV ook nauwe banden aan met de Amerikaanse multinationals. Het volume van de Amerikaanse investeringen in België lag vanaf 1963 hoger dan alle Europese investeringen in het land samen⁷¹. Hierboven zagen we dat deze investeringen voornamelijk naar Vlaanderen vloeiden. Het VEV bewoog hemel en aarde om dat ook zo te houden. In een toespraak voor de *Belgian Chamber of Commerce* wees voorzitter Mulier erop dat de Amerikaanse investeringen in belangrijke mate bijdroegen tot de economische ontwikkeling van Vlaanderen. Hij drukte de wens uit dat de Amerikaanse multinationals hun activiteiten in Vlaanderen nog zouden uitbreiden⁷². Het VEV had goede redenen om de multinationals te bewieroken. De Vlaamse

KMO's, die de machtsbasis vormden van het VEV, waren immers afhankelijk geworden van de multinationals aan wie zij diensten en goederen leverden. De Vlaamse burgerij begon dan ook kenmerken te vertonen van een ‘compradore’ bourgeoisie⁷³.

De economische afhankelijkheid van het Vlaamse patronaat kan verklaren waarom het VEV zo afkerig stond tegenover de verdere uitbouw van de sociale zekerheid. Het VEV vreesde dat een te kostelijke sociale zekerheid de multinationals ertoe zou aanzetten om andere oorden op te zoeken. Bovendien konden staatsmiddelen die naar de sociale politiek gingen niet aan de economische versterking van Vlaanderen worden besteed. Een te sterke sociale zekerheid holde volgens het VEV de openbare financiën uit, waardoor de economische rijkdom op termijn in gedrang zou komen. Het VEV hamerde erop dat “gezonde financiën de conditio sine qua non waren voor economische voorspoed en *echte sociale vooruitgang*”⁷⁴. Het begrip ‘echte sociale vooruitgang’ geeft te kennen dat het VEV een sterke sociale zekerheid geen echte sociale vooruitgang vond. Echte sociale vooruitgang kon enkel maar door de vrijemarkteconomie worden bewerkstelligd, die volgens de redacteur van *Tijd* door de hoge staatsuitgaven op zijn grondvesten aan het daveren was. De uitgebreide sociale rechten traden volgens

70. V.E.V. Congres 1964 “Decentralisatiemogelijkheden van de sociale en economische overheidsdiensten”, openingsrede H. Cappuyns (“Op zoek naar een nieuw evenwicht”), 1964 (mijn nadruk). 71. C. VANDERMOTTEN, “Two Hundred Years of Change in the Industrial Geography of Belgium”, in HERMAN VAN DER WEE, JAN BLOMME (red.), *The Economic Development of Belgium since 1870*, Aldershot, 1997, p. 161. 72. *Tijd*, Toespraak van H. Cappuyns (“Americans in Belgium”), jaargang 39, nummer 43, 1964. 73. STIJN OOSTERLYNCK, *The political economy of regionalism in Belgium : imagining and institutionalising the Flemish regional economy*, Lancaster University (unpublished doctoral dissertation), 2007, p. 112. 74. *Tijd*, jaargang 41, nummer 14, 1966.

De petrochemische industrie, die een belangrijke rol speelde in de naoorlogse ontwikkeling van de Gentse haven, kon op heel wat steun van de expansiekredieten rekenen. (Foto Stadsarchief Gent)

hem de meest “elementaire wetten van de economie” met de voeten⁷⁵. Volgens het VEV mocht de sociale bescherming slechts een aantal minimale behoeften dekken, terwijl ook de sociale bijdragen naar omlaag moesten. Afgevaardigd beheerder Wildiers schermde met het liberale argument dat het individu maar moest instaan voor zijn eigen sociale welzijn⁷⁶.

Het liberale pleidooi voor individuele verantwoordelijkheid op sociaal vlak staat in schril contrast met de omvangrijke staatsinterventie waarop het VEV rekende om de Vlaamse economie te ontwikkelen. De accumulatie van kapitaal was niet langer een fenomeen dat beperkt bleef tot de inspanningen van individuele ondernemers. In het geavanceerde kapitalisme werd het een centrale verantwoordelijkheid van de overheid. Ook in 1965, toen er een einde kwam aan de Rooms-Rode regering Lefèvre-Spaak, pleitte het VEV voor het verder zetten van de expansiesteen aan Vlaanderen. In een nota aan formateur Harmel verzocht het de regering om werk te maken van de industrialisering van een aantal Vlaamse ontwikkelingsgebieden. De prioriteit mocht niet liggen bij de economische reconversie van Wallonië⁷⁷. Het VEV argumenteerde dat Vlaanderen voor het eerst sinds de late middeleeuwen de kans had om op materieel vlak aan te knopen bij de omliggende landen en Wallonië⁷⁸. Het VEV

hanteerde het verleden om zijn project, dat in essentie neerkwam op de verhoging van de macht van de Vlaamse burgerij binnen de Belgische staat, te legitimeren.

In een onderzoek uit 1996 toont Denise Van Dam aan dat de Vlaamse politieke en economische elites van de jaren 1990 nog steeds prat gaan op het rijke economische en culturele verleden van Vlaanderen. Daarnaast merkt zij op dat de Vlaamse elites het idee hebben dat Vlaanderen steeds werd onderdrukt door buitenlandse machten maar ondanks alles toch recht wist te blijven op basis van wilskracht en werkethiek. Zowel het beeld dat Mulier schetste van de Belgische staat als een ‘onderdrukker’ als zijn oproep tot een ‘veroveringsdrang’ binnen de rangen van de Vlaamse burgerij, komen met het bovenstaande overeen. Van Dam wijst er ten slotte ook op dat de Vlaamse elites bang zijn voor de toekomst. De Vlaming mag niet stilvallen, maar moet blijven vechten en alles trachten te beheersen. Die beheersingsdrang is volgens haar een constante in de geschiedenis van de Vlaamse beweging. De Vlaamse elites stellen dat Vlaanderen van de wereldkaart zal verdwijnen indien het niet de controle neemt over zijn eigen economie, financiën en cultuur. De oproep van het VEV in de jaren 1960 om de openbare diensten te decentraliseren en een ‘graad van autonomie’ toe te kennen, kan men

75. *Tijd*, Jaargang 41 (1966). Nummer 7. p.1 ; *Tijd*, Pijnlijke ontzuivering (Og. Bourdeaud'Huy), jaargang 40, nummer 44, 1965. 76. *Tijd*, Toespraak van Fr. Wildiers (“Sociale verantwoordelijkheden in het bedrijfsleven”), jaargang 40, nummer 42, 1965. 77. *Tijd*, Desiderata door het Vlaams Economisch Verbond medegedeeld aan de heer Regeringsformateur, jaargang 40, nummer 31, 1965. 78. *Tijd*, Bij de vorming van een nieuwe regering, jaargang 40, nummer 31, 1965.

interpreteren als een voorbeeld van die beheersingsdrang⁷⁹.

VII. Toenemende regionale spanningen en de versterking van het Vlaams populisme (1966-1970)

We hebben gezien dat Vlaanderen vanaf 1963 meer expansiesteun ontving dan Wallonië. Het VEV was echter van mening dat Vlaanderen benadeeld werd. Tussen 1966 en 1970 trachtte het aan iedereen duidelijk te maken dat Vlaanderen meer recht had op expansiesteun dan Wallonië. In 1966 voerde het VEV campagne om ervoor te zorgen dat Vlaanderen niet de das werd omgedaan door het regionale economische beleid van de nieuwe regering (Vanden Boeynants). Het directiecomité, dat bepalend was voor de politieke lijn van het VEV, gaf te kennen dat het niet zou dulden dat de bestaande Vlaamse industrie zou worden gewurgd ten voordele van nieuwe bedrijven in Wallonië⁸⁰.

Het nieuwe regionale werkplan en de expansiewet van 1966 kwamen tegemoet aan de verzuchtingen van het VEV. Niet alleen de streken die het slachtoffer waren van mijnsluitingen, maar ook de gebieden met een hoge structurele werkloosheid kwamen in aanmerking voor staatssteun. Het VEV ging nu in het offensief om de industriële reconversie van Limburg bovenaan de politieke agenda te zetten. Het directiecomité was immers van mening dat de Limburgse mijnen in het ver-

leden grote offers hadden gebracht om de Waalse mijnen open te houden⁸¹. Het VEV-standpunt inzake de Limburgse mijnstreek lag in de lijn van zijn standpunt over het steenkoolbeleid in het algemeen. Het VEV was voorstander van de sluiting van alle mijnen. Het openhouden van de verlieslatende mijnen, voornamelijk gevestigd in Wallonië, belemmerde immers de modernisering en versterking van de Vlaamse economie⁸².

In 1967 werden de bevoegde ministeriële diensten ervan beschuldigd buitenlandse investeerders naar Wallonië te leiden. Het VEV waarschuwde dat het erop zou toezien dat de investeerders van de vestigingsvoordelen van Vlaanderen kennis konden nemen. Het eiste dat de Directie der Buitenlandse investeringen, die buitenlandse firma's oriënteerde naar de beste vestigingsplaatsen, rekening hield met de Vlaamse economische belangen. Om dat te verzekeren stelde het VEV voor dat de dienst ook Vlaamse topambtenaren zou aanwerven. De beschuldigingen die het uitte aan het adres van een aantal Belgische diensten, wijzen erop dat het VEV zich steeds ongemakkelijker begon te voelen binnen de Belgische staatsstructuur. Het meende dat de slogan "*priorité pour la Wallonie*" aan invloed aan het winnen was in regeringskringen. Het VEV leidde dat af uit het gegeven dat de regering de prioritaire industrieterreinen voornamelijk in Wallonië vestigde. Bovendien plaatste de regering voornamelijk bestellingen bij Waalse bedrijven om hen boven water te houden. Daarnaast constateerde het VEV dat

79. DENISE VAN DAM, "Culturele en politieke beeldvorming bij de Vlaamse en Waalse leidinggevende klasse. Een vergelijkend onderzoek", in *Tijdschrift voor sociologie*, volume 17, 1996 (1), p. 19, 23, 29. 80. *Tijd*, Jaargang 42 (1967). Nummer 11. p. 9-10. 81. V.E.V. Directiecomité, 17.2.1966. 82. *Tijd*, Voorsprong behouden, jaargang 42, nummer 16, 1967.

VEV-voorzitter Vaast Leysen voert het woord op een VEV-congres in Gent begin jaren 1980. Informatie opvragen met de computer was toen een nieuwigheid. (Foto's archief VOKA, Brussel)

het Fonds voor Regionale Ontwikkeling zijn middelen in de eerste plaats investeerde in de verzorging van de verlaten mijnzetels in Wallonië. Het VEV was ook woedend toen het in 1967 vaststelde dat de regering bij de uitvoering van de regionale expansiewet van 1966 Wallonië had bevoordeeld. Het VEV tekende verzet aan tegen deze situatie. Niet Wallonië, maar Vlaanderen moest de prioriteit krijgen⁸³. Bourdeaud'Huy, hoofdredacteur van het VEV-blad *Tijd*, merkte op dat de Waalse werklozen maar moesten komen werken in Vlaanderen. Hij spotte met de Walen, die volgens hem nu hetzelfde leed leerden kennen dat de Vlamingen er in een ver verleden toe had aangezet om naar Wallonië te migreren⁸⁴.

Het volgende citaat van Frans Wildiers toont goed aan dat het VEV aan brede alliantie van sociale krachten achter de economische ontwikkeling van Vlaanderen trachtte te scharen : "(...) En daarom verheugen wij ons om deze herwonnen eendracht en hopen dat zij moge behouden blijven boven de politieke partijen heen, niet het minst omdat het nu meer en meer duidelijk wordt dat onze strijd een "sociale strijd" is, omdat hij *arbeider, bediende en bedrijfsleider* dichter bij elkaar brengt, de verzuiling doet wegbrokkelen en een aantal gemeenschappelijke inzichten en opvattingen doet ontstaan rond dit éne thema waarmede Hugo Verriest steeds zijn spreekbeurten eindigde : 'Dit volk, Het Vlaamse,

moet herleven"⁸⁵. Die Vlaamse coalitie kreeg er in de tweede helft van de jaren 1960 een belangrijke bondgenoot bij, met name de Vereniging van Kristelijke Werkgevers⁸⁶. Deze Vlaamse vleugel van UNIAPAC-België⁸⁷ nam vanaf dan meer Vlaamsgezinde standpunten in. De nationale koepelorganisatie had zich in het begin van de jaren 1960 al uitgesproken voor het regionale economische beleid, hoewel topman Bekaert waarschuwde dat dit niet mocht leiden tot 'economische anachronismen' en het economische verval van België. In 1964 werd beklemtoond dat de nationale overheid het best geplaatst was om het regionale beleid uit te werken. Niets wees in de richting van het federalisme. Zelfs de decentralisatie van de openbare diensten, het stokpaardje van het VEV, werd niet in overweging genomen.

In de tweede helft van de jaren 1960 kwam daar verandering in. Een vooraanstaand lid van het Vlaamse VKW gaf kritiek op de beginselverklaring van UNIAPAC-België omdat daarin niets stond over de communautaire verhoudingen. Hij was bang dat UNIAPAC tegenover de opkomende Vlaamse economische elite deed uitschijnen dat het geen interesse had in het communautaire of te bang was om hierover een standpunt in te nemen. Het lid waarschuwde er overigens voor om het communautaire vraagstuk niet te reduceren tot een taalstrijd⁸⁸. De Leuven-

83. *Tijd*, "Priorité pour la Wallonie!" (V. Portier, secretaris-generaal VEV), jaargang 42, nummer 42, 1967. 84. *Tijd*, Walen aan de Klaagmuur (Og. Bourdeaud'Huy), jaargang 42, nummer 13, 1967. 85. Ludo Mevis, *Markt en macht. Het VEV van 1926 tot heden*, Tiel, 2004, p. 110 (mijn nadruk). 86. Vanaf 1966 ging de Vereniging van Katholieke Werkgevers als de Vereniging van Kristelijke Werkgevers door het leven. 87. In 1961 werd het FEKAWE omgedoopt tot het Verbond van Katholieke Werkgevers. In 1966 werd de naam opnieuw veranderd, deze keer in UNIAPAC-België. 88. De Christelijke Werkgever, brief waarin vooraanstaand lid VKW kritiek geeft op beginselverklaring van UNIAPAC, jaargang 23, nummer 2, 1967.

se kwestie werkte als een katalysator van Vlaamsgezinde, federalistische ideeën binnen het VKW. Naar aanleiding van de val van de regering Vanden Boeynants in 1968, nam het een federalistisch standpunt in. Het pleitte voor nieuwe structuren die uitgingen van de “realiteit van de twee volksgemeenschappen”. Men moest afstappen van het idee dat een dergelijke formule de eenheid van België in het gedrang zou brengen⁸⁹. Het VKW vond dat Walen en Vlamingen binnen de huidige staatsstructuren niet met elkaar konden samenleven⁹⁰. Net als het VEV had het VKW trouwens de indruk dat Wallonië systematisch werd voorgetrokken. Dat werd duidelijk toen een Amerikaanse multinational had besloten om een staalgietery in Seraing te vestigen. Nochtans was uit studies gebleken dat Genk een meer voordelige vestigingsplaats was. Hieruit leidde het VKW af dat enkel de ‘particularistische’ belangen van Luik gediend waren met deze investeringsbeslissing⁹¹.

VIII. De staatshervorming van 1970

Premier Gaston Eyskens maakte een prioriteit van de beëindiging van de communautaire spanningen. In 1970 legde hij een verklaring af waarin hij stelde dat de unitaire staat was voorbijgestreefd. Er kwam een grondwetsherziening die zowel aan de Vlaamse als de Waalse verzuchtingen tegemoetkwam. In datzelfde jaar werd ook de wet-Terwagne gestemd (wet op de economische decentralisatie), wat een belangrijke

stap was in de richting van de regionalisering van het economische beleid. Drie regionale economische raden werden opgericht die adviesrecht hadden inzake het industriële beleid. Daarnaast stak de wet nationale keynesiaanse instellingen zoals het Bureau voor Economische Programmatie in een regionaal kleedje. Het BEP moest plaats ruimen voor het Planbureau, dat voortaan ook regionale plannen mocht opstellen. In functie van het versterken van deze planning kondigde de wet ook de oprichting van Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappijen (GOM) aan. Deze waren bevoegd voor de studie, conceptie en promotie van de economische ontwikkeling. Zij waren een belangrijke aanvulling op het Planbureau. De GOM's konden in samenwerking met de NIM en de Dienst voor Nijverheidsbevordering ook industriële of commerciële projecten oprichten, wanneer de privé-sector in gebreke bleef. De GOM's konden dus op een rechtstreekse wijze interveniëren in de markteconomie⁹².

De reactie van het VEV op de aanzet tot economische decentralisatie en federalisme liet niet lang op zich wachten. Voorzitter Vaast Leysen kondigde in 1970 aan dat het VEV voorbereid was om het Vlaamse patronaat in de nieuwe gedecentraliseerde organen te vertegenwoordigen. Hij verklaarde dat het VEV zijn volledige verantwoordelijkheid zou nemen in de zich ontwikkelende Vlaamse overlegeconomie⁹³. Het VEV had echter wel een belangrijke

89. Ondernemen, Crisis, jaargang 24, nummer 2, 1968. 90. Ondernemen, Editoriaal, jaargang 24, nummer 3, 1968. 91. Ondernemen, Ondernemingsklimaat in België, jaargang 24, nummer 12, 1968. 92. Stijn Oosterlynck, *The political economy of regionalism in Belgium : imagining and institutionalising the Flemish regional economy*, Lancaster University (unpublished doctoral dissertation), 2007, p. 128. 93. V.E.V.-congres 1970, Programmaredo door Vaast Leysen.

De invoering van containers voor transport van losse goederen betekende sinds de jaren 1960 een ware revolutie. Een laadbrug voor containers van de Noordnatie van de Antwerpse haven in 1972 (boven), en een bezoek van koning Boudewijn aan het containerbedrijf (onder) op 28 juni 1971. (Foto's archief Antwerps Havenbedrijf)

opmerking. Het merkte op dat de wet op de economische decentralisatie dezelfde criteria had vastgelegd voor het afbakenen van zowel Vlaamse als Waalse ontwikkelingszones. Het VEV wenste dat iedere regio zelf de bevoegdheid kreeg om de criteria vast te leggen. De regio's moesten over voldoende autonomie beschikken om zelf hun ontwikkelingszones te kunnen afbakenen. Het voorstel impliceerde ook dat Wallonië en Vlaanderen elk een vastgelegd deel van de nationale expansiebegroting dienden te krijgen. De verdeling moest in verhouding zijn met de bevolkingscijfers. Vlaanderen zou aldus 60 procent krijgen, terwijl Wallonië 40 procent zou ontvangen.⁹⁴ Uit dit standpunt blijkt dat het VEV pleitte voor een sterkere regionalisering van het regionale economische beleid. Het VEV wenste dat Vlaanderen op eigen kracht een keynesiaans expansiebeleid kon voeren. Dat kan niet los worden gezien van de standpunten die het VEV in de tweede helft van de jaren 1960 innam tegen een economische voorkeursbehandeling van Wallonië. Het VEV vreesde dat Vlaanderen door de nationale overheid zou worden vergeten en koos daarom voor de vlucht vooruit : een regionalisering van het economische beleid, meer bepaald van het regionale expansiebeleid. De Vlaamse beheersingsdrang liet zich alweer gelden.

IX. Besluit

Het fordisme en de keynesiaanse welvaartsstaat zijn manifestaties van één van de belangrijkste ontwikkelingswetten van het kapitalisme : socialisatie. Onder socialisatie verstaat van der Pijl *"the planned or otherwise normatively unified interdependence of functionally divided social activity"*. Het kapitalisme is de motor achter socialisatie aangezien de uitwisselingsrelaties op de markt uitmonden in een web van quasi-organische interdependentie. Het bredere proces van de socialisatie omvat aparte socialisatiestructuren die zowel door de markt als door de staat kunnen worden opgericht (K. van der Pijl, 1998, p.8). De oprichting van nieuwe socialisatiestructuren, gedreven door een logica van planning, organisatie en controle, was de rode draad doorheen de politiek-economische geschiedenis van België tussen 1944 en 1970. Sociale overleg structuren werden opgericht waarin afspraken werden gemaakt over lonen, arbeidsvoorwaarden en de productiviteit, terwijl de sociale zekerheid neerkwam op een sterkere coördinatie van de reproductie van arbeidskracht. De economische actie van de staat stond in het teken van de ontwikkeling van het fordistische accumulatieregime, zoals blijkt uit zijn toenemende interventies in het kapitaalsaccumulatieproces. De staat zette grootschalige expansieprogramma's op touw

94. V.E.V.-jaarsverslag 1970, p. 10.

om kapitaal aan te trekken en in een zekere richting te sturen. Daarnaast werden ook instrumenten opgericht die de bevoegdheid hadden om economische plannen op te stellen. Openbare kredietinstellingen, zoals de NIM, ondersteunden de kapitaalsaccumulatie door kredieten te verlenen. De overheid maakte ook werk van de geleidelijke eliminatie van accumulatiestructuren (steenkoolmijnen,...) die de doorbraak van een volwaardig fordisme verhinderden.

Deze ontwikkeling in de richting van een sterkere socialisatie zou onmogelijk geweest zijn zonder de groei van een coalitie van sociale klassen rond het corporatief-liberalisme. Patroons uit de sector van de metaalverwerkende nijverheid, waaronder ook Vlamingen als Bekaert, waren de drijvende kracht achter deze coalitie. Samen met de vakbonden maakten zij in de jaren 1950 werk van de institutionalisering van het fordistische klassencompromis. Binnen de burgerij waren er echter krachten aanwezig die niet geloofden dat het fordisme het algemene klassenbelang diende. De voornaamste banken en de holdings vormden een belangrijke tegenmacht die moeilijk opzij kon worden geschoven. De machtsstrijd tussen beide fracties binnen de voornaamste Belgische werkgeversorganisatie duurde lang maar werd uiteindelijk toch beslecht in het voordeel van het corporatief-liberalisme. Toch zou de spanning tijdens de jaren 1950 nooit volledig verdwijnen. Meer bepaald het VEV had zich in die tijd het

corporatief-liberale denken nog niet eigen gemaakt. Het VEV haalde bij momenten stevig uit naar de keynesiaanse economische en sociale politiek, die in zijn ogen weinig economische toekomst te bieden had. Deze Vlaamse patronale organisatie speelde in de sociaal-economische besluitvorming echter maar een marginale rol. Bovendien namen de Vlaamse katholieke werkgevers een meer constructieve houding aan, zowel ten opzichte van het sociale overleg als de sociale zekerheid. Onder impuls van Bekaert zette het katholieke patronaat zich in om de Vlaamse ondernemerskringen warm te maken voor het corporatief-liberalisme.

In de jaren 1950 en 1960 bekleedde het cultuurflamingantisme nog steeds een centrale positie in het denken van de Vlaamse burgerij. Na een initiële periode van verzet ging het VEV zich realiseren dat keynesiaanse staatsinterventie een concrete bijdrage kon leveren tot de "materiële en culturele emancipatie van het Vlaamse volk" en tot de realisatie van hun eigen ideaal als "Vlaamse leidinggevende stand". Het VEV maakte van de Vlaamse industrialisering zijn belangrijkste agendapunt en trachtte in Vlaanderen een hegemonische coalitie rond dit project te verzamelen. Uiteindelijk wist het VEV de Vlaamse christelijke arbeidersbeweging, elementen van de traditionele Vlaamse beweging, Vlaamse ingenieurs en de technocratische vleugel van de machtige CVP te verenigen. Nadat de CVP de verkiezingen had gewonnen, werd haar

Sleutelplan, een cruciaal document in de geschiedenis van het Vlaams populisme én corporatief-liberalisme, in de praktijk omgezet. In 1959 werd de staat uitgerust met keynesiaanse expansie-instrumenten. Met het aantreden van de Rooms-Rode regeringen, die de alliantie tussen de technocratische kaders van de CVP en BSP belichaamden, begon het expansiebeleid op volle toeren te draaien.

De Vlaamse burgerij werd een belangrijke steunpilaar van het fordisme en van de Belgische keynesiaanse staat. Toch moet worden opgemerkt dat het VEV vanuit een proto-monetaristische obsessie vreesde dat te hoge staatsuitgaven de vrije markt zouden ondermijnen. Vooral de groei van de sociale uitgaven waren een doorn in het oog van het VEV. De socialisatie van productie, gesymboliseerd door het keynesiaanse expansiebeleid, was voor het VEV aanvaardbaar zolang het zwaartepunt maar bij het vrije initiatief van de private sector bleef liggen. De socialisatie van de reproductiesfeer was daarentegen een brug te ver. Het VEV pleitte voor meer individuele verantwoordelijkheid en minder sociale bijdragen en uitkeringen.

In het kader van de regionale expansiepolitiek voerden Vlaanderen en Wallonië een hevige strijd om expansiekredieten. Tijdens de jaren 1960 vond het VEV dat de economische ontwikkeling van Vlaanderen voorrang moest krijgen. Op die manier kon de Belgische staat haar histo-

rische schuld ten opzichte van Vlaanderen inlossen. Noodlijdende industriegebieden, vooral gevestigd in Wallonië, moesten onder de hamer om de Vlaamse economische modernisering een kans te geven. Soms werd het Waalse regionalisme de hand gereikt, maar nog vaker werd Wallonië beschouwd als de vijand die de Vlaamse ontwikkeling belemmerde. Zo werd de staking tegen de Eenheidswet voorgesteld als een Waals 'misbaar' tegenover de Vlaamse economische heropleving. Over het hele decennium gezien, verwierf Vlaanderen meer expansiekredieten dan Wallonië. Samen met een aantal andere economische factoren verklaart dit waarom buitenlandse investeerders vooral de weg naar Vlaanderen vonden. Wallonië bleef grotendeels verstoken van buitenlandse investeerders waardoor het op economisch vlak stagneerde. De Waalse arbeidersbeweging koppelde haar pleidooi voor structuurhervormingen en de verdieping van de staatsinterventie dan ook aan de federalistische eis voor meer regionale autonomie.

Het regionale economische beleid van de Belgische keynesiaanse staat was een belangrijk onderdeel van het kader waarbinnen de economie van Vlaanderen tot een sterke ontwikkeling kon komen. Ondanks dit gegeven ijverden belangrijke organisaties van de Vlaamse burgerij voor een reorganisatie van de Belgische staat. Vanaf 1964 drong het VEV aan op een decentralisatie van de openbare diensten

en op meer autonomie voor Vlaanderen. Naar aanleiding van de splitsing van de Leuvense universiteit pleitte het VKW voor een staatsstructuur die uitging van de “realiteit van de twee volksgemeenschappen”. De wet op de economische decentralisatie en de staatshervorming van 1970, doorgevoerd onder het leiderschap van Gaston Eyskens, werden door het VEV begroet als belangrijke stappen in de richting van meer autonomie. De hoop werd uitgedrukt dat Vlaanderen naar eigen inzicht een expansiebeleid kon voeren. Vooral in de tweede helft van de jaren 1960 konden het VEV en het VKW zich niet van de indruk ontdoen

dat Wallonië werd voorgetrokken. Tal van vooraanstaande vertegenwoordigers van het VEV beklemtoonden keer op keer dat de “Vlaamse leidende stand” de verantwoordelijkheid had om het Vlaamse volk op sleeptouw te nemen. Enkel op die manier kon Vlaanderen aansluiten bij haar glorieuze verleden. Binnen de kringen van het VEV bestond een diepgeworteld verlangen om Wallonië en de “Franstalige Vlaamse bourgeoisie” zowel materieel als cultureel te overtreffen. Het helpt verklaren waarom het regionale expansiebeleid van de keynesiaanse staat niet leidde tot een pacificatie van de communautaire verhoudingen.

DRIES GOEDERTIER (°1987), studeerde in 2009 af als Master in de Geschiedenis aan de Universiteit Gent en bereid aan diezelfde universiteit een doctoraal proefschrift voor over de belangenvorming en nationale identificatie van economische elites.

Afkortingen

ABVV	Algemeen Belgisch Vakverbond
ACV	Algemeen Christelijk Vakverbond
ACW	Algemeen Christelijk Werknemersverbond
ACVW	Algemeen Christelijk Verbond van Werkgevers
BEP	Bureau voor Economische Programmatie
BSP	Belgische Socialistische Partij
CCI	<i>Comité central industriel</i>
CEW	<i>Conseil économique wallon</i>
CVP	Christelijke Volkspartij
ERV	Economische Raad voor Vlaanderen
FDI	<i>Foreign Direct Investment</i>
GOM	Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappijen
KVIV	Koninklijke Vlaamse Ingenieursvereniging
NIM	Nationale Investeringsmaatschappij

UNIAPAC	<i>Union internationale des Associations patronales catholiques</i>
VCN	Verbond van Belgische Nijverheid
VEV	Vlaams Economisch Verbond
VKW	Verbond van Kristelijke Werkgevers
VNV	Vlaams Nationaal Verbond